

Warszawa, dnia 5 listopada 2015 r.

Poz. 1804

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI**

z dnia 22 października 2015 r.

w sprawie opłat za czynności radców prawnych

Na podstawie art. 22⁵ ust. 2 i 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. z 2015 r. poz. 507, z późn. zm.¹⁾) zarządza się, co następuje:

Rozdział 1

Przepisy ogólne

§ 1. Rozporządzenie określa:

- 1) stawki minimalne opłat za czynności radców prawnych, zwane dalej „stawkami minimalnymi”;
- 2) wysokość opłat za czynności radców prawnych przed organami wymiaru sprawiedliwości, zwanych dalej „opłatami”.

Rozdział 2

Stawki minimalne w sprawach cywilnych, ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych

§ 2. Stawki minimalne wynoszą przy wartości przedmiotu sprawy:

- 1) do 500 zł – 120 zł;
- 2) powyżej 500 zł do 1500 zł – 360 zł;
- 3) powyżej 1500 zł do 5000 zł – 1200 zł;
- 4) powyżej 5000 zł do 10 000 zł – 2400 zł;
- 5) powyżej 10 000 zł do 50 000 zł – 4800 zł;
- 6) powyżej 50 000 zł do 200 000 zł – 7200 zł;
- 7) powyżej 200 000 zł – 14 400 zł.

§ 3. W sprawach rozpoznawanych w postępowaniu upominawczym, elektronicznym postępowaniu upominawczym, postępowaniu nakazowym oraz europejskim postępowaniu nakazowym stawki minimalne wynoszą 75% stawek obliczonych na podstawie § 2. W przypadku skutecznego wniesienia sprzeciwu lub zarzutów, opłatę ustala się na zasadach ogólnych.

§ 4. 1. Stawki minimalne wynoszą w sprawach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego o:

- 1) rozwód – 720 zł, a jeżeli postępowanie jest połączone z orzekaniem przez sąd o winie rozkładu pożycia – 1080 zł;
- 2) unieważnienie małżeństwa, stwierdzenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa – 720 zł;

---

¹⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2015 r. poz. 1064, 1224, 1255 i 1311.

- 3) przysposobienie – 360 zł;
- 4) pozbawienie, ograniczenie, zawieszenie lub przywrócenie władzy rodzicielskiej oraz odebranie dziecka – 240 zł;
- 5) ustalenie ojcostwa, zaprzeczenie ojcostwa, ustalenie bezskuteczności uznania dziecka oraz rozwiązanie przysposobienia – 480 zł;
- 6) rozstrzygnięcie w istotnych sprawach rodziny lub co do zarządu majątkiem wspólnym – 480 zł;
- 7) ustanowienie rozdzielnosci majątkowej między małżonkami – 720 zł;
- 8) podział majątku wspólnego między małżonkami – stawkę obliczoną na podstawie § 2 od wartości udziału, a w przypadku zgodnego wniosku małżonków – 50% tej stawki;
- 9) alimenty, nakazanie wypłacenia wynagrodzenia za pracę do rąk drugiego małżonka – 120 zł.

2. Stawki, o których mowa w ust. 1 pkt 1, obejmują również wynagrodzenie od roszczeń majątkowych dochodzonych łącznie, z wyjątkiem roszczeń przewidzianych w art. 58 § 2 i 3 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2015 r. poz. 583, z późn. zm.²⁾), od których pobiera się także wynagrodzenie określone w ust. 1.

3. Stawki określone w ust. 1 pkt 5 obejmują w sprawach o ustalenie ojcostwa również roszczenia majątkowe strony powodowej.

4. Stawki, o których mowa w ust. 1 pkt 9, ustala się od wartości przedmiotu sprawy, jeżeli obowiązek zwrotu kosztów obciąża osobę zobowiązaną do alimentów lub małżonka, którego wynagrodzenie za pracę ma być wypłacone do rąk drugiego współmałżonka.

§ 5. Stawki minimalne wynoszą za prowadzenie spraw z zakresu własności, innych praw rzeczowych i prawa o księgach wieczystych:

- 1) o stwierdzenie zasiedzenia własności nieruchomości – 50% stawki obliczonej na podstawie § 2;
- 2) o rozgraniczenie – 720 zł;
- 3) dotyczących służebności – 480 zł;
- 4) o naruszenie posiadania – 320 zł;
- 5) o wpis w księdze wieczystej lub złożenie dokumentu do zbioru dokumentów – 240 zł;
- 6) o zniesienie współwłasności – stawkę obliczoną na podstawie § 2 od wartości udziału współwłaściciela zastępowanego przez radcę prawnego, a w przypadku zgodnego wniosku uczestników – 50% tej stawki;
- 7) związanych z korzystaniem z rzeczy wspólnej lub z zarządem rzeczą wspólną – 480 zł;
- 8) o usunięcie niezgodności między treścią wpisu w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym – 50% stawki obliczonej na podstawie § 2 od wartości prawa dotkniętego niezgodnością.

§ 6. Stawki minimalne wynoszą za prowadzenie spraw z zakresu prawa spadkowego o:

- 1) zabezpieczenie spadku, dokonanie spisu inwentarza, odrzucenie spadku, ogłoszenie testamentu i nakazanie jego złożenia, zarządu spadku nieobjętego i wyjawienie przedmiotów spadkowych – 120 zł;
- 2) stwierdzenie nabycia spadku – 120 zł, a jeżeli przedmiotem postępowania jest również ważność testamentu – 720 zł;
- 3) dział spadku – stawkę obliczoną na podstawie § 2 od wartości udziału spadkowego uczestnika zastępowanego przez radcę prawnego, a w razie działu na zgodny wniosek uczestników postępowania – 50% tej stawki.

§ 7. Stawki minimalne wynoszą za prowadzenie spraw o:

- 1) opróżnienie lokalu mieszkalnego – 480 zł;
- 2) wydanie nieruchomości rolnej – 720 zł;
- 3) wydanie innej nieruchomości i opróżnienie lokalu użytkowego – stawkę obliczoną na podstawie § 2 od wartości sześciomiesięcznego czynszu.

§ 8. 1. Stawki minimalne wynoszą w sprawach:

- 1) o uchylenie uchwały organu spółdzielni – 360 zł;

²⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2015 r. poz. 1062, 1087, 1199 i 1274.

- 2) o ochronę dóbr osobistych i ochronę praw autorskich – 1080 zł;
- 3) z zakresu postępowania nieprocesowego w sprawie niewymienionej odrębnie – 240 zł;
- 4) o uchylenie wyroku sądu polubownego – 2400 zł;
- 5) z zakresu postępowania restrukturyzacyjnego lub upadłościowego – 3600 zł;
- 6) o uznanie orzeczenia sądu zagranicznego – 480 zł;
- 7) egzekucyjnych przy egzekucji z nieruchomości – 50% stawki obliczonej na podstawie § 2, a przy egzekucji innego rodzaju – 25% tej stawki;
- 8) ze skargi na czynności komornika – 240 zł;
- 9) o wyjawienie majątku – 120 zł;
- 10) rejestracji spółki – 2400 zł, a w przypadku rejestracji spółki, której umowa została zawarta przy wykorzystaniu wzorca umowy udostępnionego w systemie teleinformatycznym – 1200 zł;
- 11) rejestracji spółdzielni – 2400 zł;
- 12) innych rejestracji – 1200 zł;
- 13) zmiany w rejestrze – 1200 zł, a w przypadku zmiany w rejestrze przy wykorzystaniu wzorca uchwały udostępnionego w systemie teleinformatycznym – 600 zł;
- 14) o zaopatrzenie tytułu egzekucyjnego w klauzulę wykonalności – 120 zł;
- 15) o zwolnienie spod zajęcia rzeczy i praw zabezpieczonych w postępowaniu karnym u osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa przeciwko mieniu – 120 zł;
- 16) o zwrot korzyści uzyskanych kosztem Skarbu Państwa – 120 zł;
- 17) o ustalenie autorstwa projektu wynalazczego – 960 zł;
- 18) o ustalenie prawa do patentu, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji – 1200 zł;
- 19) o naruszenie patentu, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji – 1680 zł;
- 20) o stwierdzenie prawa korzystania z wynalazku, wzoru użytkowego lub wzoru przemysłowego albo prawa używania znaku towarowego lub oznaczenia geograficznego bądź utraty prawa używania oznaczenia geograficznego – 1440 zł;
- 21) o przeniesienie patentu, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji – 1680 zł;
- 22) o uchylenie uchwały wspólników bądź akcjonariuszy i o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników bądź akcjonariuszy – 1080 zł;
- 23) o wyłączenie wspólnika – 1080 zł;
- 24) o rozwiązanie spółki kapitałowej – 1080 zł;
- 25) o przyznanie prawa pomocy w postępowaniu prowadzonym w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej – 300 zł;
- 26) o odszkodowanie lub o zadośćuczynienie związane z warunkami wykonywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania – 240 zł;
- 27) o ubezwłasnowolnienie – 480 zł;
- 28) o uznanie za zmarłego lub stwierdzenie zgonu oraz rozstrzygnięcie co do aktów stanu cywilnego – 360 zł.

2. Stawki, o których mowa w ust. 1 pkt 1, 2 i 19, nie obejmują opłat od roszczeń majątkowych dochodzonych łącznie.

§ 9. 1. Stawki minimalne wynoszą w sprawach z zakresu prawa pracy o:

- 1) nawiązanie umowy o pracę, uznanie wypowiedzenia umowy o pracę za bezskuteczne, przywrócenie do pracy lub ustalenie sposobu ustania stosunku pracy – 360 zł;
- 2) wynagrodzenie za pracę lub odszkodowanie inne niż wymienione w pkt 4 – 75% stawki obliczonej na podstawie § 2 od wartości wynagrodzenia lub odszkodowania będącego przedmiotem sprawy;
- 3) inne roszczenia niemajątkowe – 120 zł;

- 4) ustalenie wypadku przy pracy, jeżeli nie jest połączone z dochodzeniem odszkodowania lub renty – 240 zł;
- 5) świadczenie odszkodowawcze należne z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej – 50% stawki obliczonej na podstawie § 2 od wartości odszkodowania będącego przedmiotem sprawy.

2. Stawki minimalne wynoszą 360 zł w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego.

§ 10. 1. Stawki minimalne wynoszą za prowadzenie sprawy w postępowaniu apelacyjnym:

- 1) przed sądem okręgowym – 50% stawki minimalnej, a jeżeli w pierwszej instancji nie prowadził sprawy ten sam radca prawny – 75% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 120 zł;
- 2) przed sądem apelacyjnym – 75% stawki minimalnej, a jeżeli w pierwszej instancji nie prowadził sprawy ten sam radca prawny – 100% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł.

2. Stawki minimalne wynoszą za prowadzenie spraw w postępowaniu zażaleniowym:

- 1) przed sądem okręgowym – 25% stawki minimalnej, a jeżeli w pierwszej instancji nie prowadził sprawy ten sam radca prawny – 50% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 120 zł;
- 2) przed sądem apelacyjnym lub przed Sądem Najwyższym – 50% stawki minimalnej, a jeżeli w poprzedniej instancji sprawy nie prowadził ten sam radca prawny – 75% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł.

3. Do ustalenia stawek minimalnych za prowadzenie spraw z zakresu prawa pracy przed sądem apelacyjnym stosuje się § 9.

4. Stawki minimalne wynoszą w postępowaniu kasacyjnym:

- 1) za sporządzenie i wniesienie skargi kasacyjnej oraz udział w rozprawie przed Sądem Najwyższym – 75% stawki minimalnej, a jeżeli w drugiej instancji nie prowadził sprawy ten sam radca prawny – 100% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł;
- 2) za sporządzenie i wniesienie skargi kasacyjnej oraz za sporządzenie opinii o braku podstaw do wniesienia skargi kasacyjnej – 50% stawki minimalnej, a jeżeli nie prowadził sprawy w drugiej instancji ten sam radca prawny – 75% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł;
- 3) za udział w rozprawie przed Sądem Najwyższym – 50% stawki minimalnej, a jeżeli nie prowadził sprawy w drugiej instancji ten sam radca prawny, nie sporządzał i nie wniósł skargi kasacyjnej – 75% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł.

5. Stawki minimalne w postępowaniu w sprawie stwierdzenia niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia wynoszą:

- 1) za sporządzenie i wniesienie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia oraz udział w rozprawie przed Sądem Najwyższym – 75% stawki minimalnej, a jeżeli ten sam radca prawny nie prowadził sprawy przed sądem, od którego prawomocnego orzeczenia wniesiono skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem – 100% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł;
- 2) za sporządzenie i wniesienie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia oraz za sporządzenie opinii o braku podstaw do wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia – 50% stawki minimalnej, a jeżeli ten sam radca prawny nie prowadził sprawy przed sądem, od którego prawomocnego orzeczenia wniesiono skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem – 75% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł;
- 3) za udział w rozprawie przed Sądem Najwyższym – 50% stawki minimalnej, a jeżeli ten sam radca prawny nie prowadził sprawy przed sądem, od którego prawomocnego orzeczenia wniesiono skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem, nie sporządzał i nie wniósł skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia – 75% stawki minimalnej, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł.

6. Stawki minimalne wynoszą w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym:

- 1) za sporządzenie i wniesienie skargi konstytucyjnej oraz za stawiennictwo na rozprawie – 2400 zł;
- 2) za sporządzenie i wniesienie skargi konstytucyjnej oraz za sporządzenie opinii o braku podstaw do wniesienia tej skargi – 1200 zł.

Rozdział 3

Stawki minimalne w sprawach karnych i w sprawach o wykroczenia

§ 11. 1. Stawki minimalne wynoszą w sprawie objętej:

- 1) dochodzeniem – 360 zł;
- 2) śledztwem – 600 zł;
- 3) czynnościami wyjaśniającymi w postępowaniu w sprawach o wykroczenia – 180 zł.

2. Stawki minimalne za obronę wynoszą:

- 1) przed sądem rejonowym w postępowaniu szczególnym – 720 zł;
- 2) przed sądem rejonowym w postępowaniu w sprawach o wykroczenia – 360 zł;
- 3) przed sądem rejonowym w postępowaniu zwyczajnym lub przed wojskowym sądem garnizonowym – 840 zł;
- 4) przed sądem okręgowym jako drugą instancją lub przed wojskowym sądem okręgowym jako drugą instancją – 840 zł;
- 5) przed sądem okręgowym jako pierwszą instancją lub przed wojskowym sądem okręgowym jako pierwszą instancją oraz przed sądem apelacyjnym – 1200 zł;
- 6) przed Sądem Najwyższym – 1200 zł.

3. Stawki minimalne wynoszą za sporządzenie i wniesienie kasacji w sprawie, w której w pierwszej instancji orzeczenie wydał:

- 1) sąd rejonowy lub wojskowy sąd garnizonowy – 720 zł;
- 2) sąd okręgowy lub wojskowy sąd okręgowy – 1200 zł.

4. Stawki minimalne wynoszą:

- 1) za czynności w sprawie o wznowienie postępowania oraz w sprawie o podjęcie postępowania warunkowo umorzonego – 720 zł;
- 2) za sporządzenie opinii o braku podstaw wniosku o wznowienie postępowania, za sporządzenie opinii o braku podstaw do wniesienia kasacji oraz braku podstaw do stwierdzenia nieważności orzeczenia w postępowaniu karnym – 720 zł;
- 3) za sporządzenie środka odwoławczego w przypadku, gdy sporządzający nie występuje przed sądem – 720 zł.

5. Stawki minimalne wynoszą za obronę w sprawach o wydanie wyroku łącznego – 240 zł.

6. Stawki minimalne wynoszą za prowadzenie spraw o odszkodowanie za niesłuszne skazanie lub ukaranie, aresztowanie lub zatrzymanie, w tym spraw wynikających z przepisów o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego – 240 zł.

7. Przepisy ust. 1–5 stosuje się odpowiednio do opłat za czynności w postępowaniu karnym i odpowiednio w postępowaniu w sprawach o wykroczenia pełnomocnika powoda cywilnego, pełnomocnika pokrzywdzonego, pełnomocnika oskarżyciela posiłkowego lub oskarżyciela prywatnego.

§ 12. 1. Stawki minimalne wynoszą za dokonanie określonej czynności procesowej w toku postępowania sądowego – 25% stawki minimalnej przewidzianej za obronę w sprawie, w której ta czynność ma być dokonana.

2. Stawki minimalne wynoszą za udział w posiedzeniu sądu dotyczącym przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania oraz rozpoznania zażalenia na zastosowanie lub przedłużenie tego środka zapobiegawczego – 50% stawki minimalnej.

3. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do opłat za dokonanie określonej czynności procesowej w toku postępowania sądowego przez pełnomocnika powoda cywilnego, pełnomocnika oskarżyciela posiłkowego lub oskarżyciela prywatnego.

4. W przypadkach określonych w ust. 1–3 suma opłat za obronę lub reprezentowanie jednej osoby przez tego samego radcę prawnego nie może przekroczyć stawki minimalnej.

§ 13. Stawki minimalne wynoszą za obronę przed sądem w postępowaniu wykonawczym:

- 1) w sprawie o odroczenie lub przerwę w wykonywaniu kary – 360 zł;
- 2) w sprawie o wykonanie warunkowo zawieszanej kary – 360 zł;
- 3) w sprawie o warunkowe przedterminowe zwolnienie lub odwołanie takiego zwolnienia – 240 zł;
- 4) za czynności związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności oraz wykonywaniem środków zabezpieczających – 240 zł;
- 5) za prowadzenie sprawy o zatarcie skazania lub ukarania – 240 zł;
- 6) za prowadzenie sprawy o ułaskawienie – 480 zł;
- 7) za pozostałe czynności w postępowaniu wykonawczym – 480 zł.

Rozdział 4

Stawki minimalne w innych sprawach

§ 14. 1. Stawki minimalne wynoszą w postępowaniu przed sądami administracyjnymi:

- 1) w pierwszej instancji:
  - a) w sprawie, której przedmiotem zaskarżenia jest należność pieniężna – stawkę obliczoną na podstawie § 2,
  - b) za sporządzenie skargi i udział w rozprawie w sprawie skargi na decyzję lub postanowienie Urzędu Patentowego – 1200 zł,
  - c) w innej sprawie – 480 zł;
- 2) w drugiej instancji:
  - a) za sporządzenie i wniesienie skargi kasacyjnej oraz udział w rozprawie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym – 75% stawki minimalnej określonej w pkt 1, a jeżeli w drugiej instancji nie prowadził sprawy ten sam radca prawny – 100% tej stawki, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł,
  - b) za sporządzenie i wniesienie skargi kasacyjnej albo za sporządzenie opinii o braku podstaw do wniesienia skargi kasacyjnej – 50% stawki minimalnej określonej w pkt 1, a jeżeli nie prowadził sprawy ten sam radca prawny w drugiej instancji – 75% tej stawki, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł,
  - c) za udział w rozprawie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym – 50% stawki minimalnej określonej w pkt 1, a jeżeli nie prowadził sprawy w drugiej instancji ten sam radca prawny, nie sporządził i nie wniósł kasacji – 75% tej stawki, w obu przypadkach nie mniej niż 240 zł,
  - d) w postępowaniu zażaleniowym – 240 zł.

2. Stawki minimalne wynoszą w postępowaniu przed Sądem Okręgowym w Warszawie – sądem ochrony konkurencji i konsumentów w sprawach:

- 1) z zakresu ochrony konkurencji – 1440 zł;
- 2) o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone – 120 zł;
- 3) z zakresu regulacji energetyki, telekomunikacji lub transportu kolejowego – 1440 zł.

3. Za prowadzenie sprawy w postępowaniu ze skargi na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym oraz do przeprowadzenia i zakończenia bez nieuzasadnionej zwłoki sprawy egzekucyjnej lub innej sprawy dotyczącej wykonania orzeczenia sądowego stawka minimalna wynosi 240 zł.

Rozdział 5

Wysokość opłat za czynności radców prawnych przed organami wymiaru sprawiedliwości

§ 15. 1. Opłaty stanowiące podstawę zasądzenia kosztów zastępstwa prawnego ustala się z uwzględnieniem stawek minimalnych określonych w rozdziałach 2–4.

2. Opłatę w sprawach niewymagających przeprowadzenia rozprawy ustala się w wysokości równej stawce minimalnej.

3. Opłatę w sprawach wymagających przeprowadzenia rozprawy ustala się w wysokości przewyższającej stawkę minimalną, która nie może przekroczyć sześciokrotności tej stawki, ani wartości przedmiotu sprawy, jeśli uzasadnia to:

- 1) niezbędny nakład pracy radcy prawnego, w szczególności poświęcony czas na przygotowanie się do prowadzenia sprawy, liczba stawieniectw w sądzie, w tym na rozprawach i posiedzeniach, czynności podjęte w sprawie, w tym czynności podjęte w celu polubownego rozwiązania sporu, również przed wniesieniem pozwu;
- 2) wartość przedmiotu sprawy;
- 3) wkład pracy radcy prawnego w przyczynienie się do wyjaśnienia okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, jak również do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia istotnych zagadnień prawnych budzących wątpliwości w orzecznictwie i doktrynie;
- 4) rodzaj i złożoność sprawy, w szczególności tryb i czas prowadzenia sprawy, obszerność zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, w szczególności dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego lub biegłych sądowych, dowodu z zeznań świadków, dowodu z dokumentów, o znacznym stopniu skomplikowania i obszerności.

§ 16. Wniosek o zasądzenie kosztów zastępstwa prawnego może zawierać oświadczenie o wysokości kosztów obciążających stronę z tytułu wynagrodzenia radcy prawnego. W braku takiego oświadczenia, opłatę ustala się w wysokości odpowiadającej stawce minimalnej, chyba że okoliczności określone w § 15 ust. 3 przemawiają za innym jej ustaleniem.

§ 17. W sprawach, o których mowa w § 11–13:

- 1) w których rozprawa trwa dłużej niż jeden dzień, stawka minimalna ulega podwyższeniu za każdy następny dzień o 20%;
- 2) za obronę lub reprezentowanie w tym samym postępowaniu kilku osób pobiera się opłatę od każdej z tych osób.

§ 18. 1. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, a zwłaszcza gdy przemawia za tym sytuacja materialna lub rodzinna klienta albo rodzaj sprawy, radca prawny może ustalić opłatę niższą niż stawka minimalna albo zrezygnować z opłaty w całości.

2. W przypadkach, o których mowa w ust. 1, sąd, na wniosek radcy prawnego, zasądza koszty zastępstwa w wysokości ustalonej przez radcę prawnego.

§ 19. W razie zmiany w toku postępowania wartości stanowiącej podstawę obliczenia opłat, bierze się pod uwagę wartość zmienioną, poczynając od następnej instancji.

§ 20. Wysokość stawek minimalnych w sprawach nieokreślonych w rozporządzeniu ustala się, przyjmując za podstawę stawkę w sprawach o najbardziej zbliżonym rodzaju.

Rozdział 6

Przepisy przejściowe i końcowe

§ 21. Do spraw wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie rozporządzenia stosuje się przepisy dotychczasowe do czasu zakończenia postępowania w danej instancji.

§ 22. Traci moc rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. z 2013 r. poz. 490 oraz z 2015 r. poz. 617 i 1078).

§ 23. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2016 r.

Minister Sprawiedliwości: wz. *J. Kozdroń*